

Przemiany przestrzenne w dużych miastach Polski i Europy Środkowo-Wschodniej

praca zbiorowa pod redakcją
Mariana Malikowskiego
i Sławomira Soleckiego

Zawiera DVD

**Przemiany przestrzenne
w dużych miastach Polski
i Europy Środkowo-Wschodniej**

Przemiany przestrzenne w dużych miastach Polski i Europy Środkowo-Wschodniej

praca zbiorowa pod redakcją
Mariana Malikowskiego
i Sławomira Soleckiego

Zakład Wydawniczy »NOMOS«

© Copyright by Zakład Wydawniczy »NOMOS«, 2006

Recenzja: prof. dr hab. Krzysztof Frysztański

Książka dotowana przez Instytut Socjologii Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz

Sekcję Socjologii Miasta Polskiego Towarzystwa Socjologicznego

Redakcja i korekta: Anna Grochowska-Piróg

II korekta: Magdalena Pawłowicz

Redakcja techniczna: Dariusz Piskulak

Projekt okładki: Anna Solecka

ISBN 978-83-60490-34-1

KRAKÓW 2007

Zakład Wydawniczy »NOMOS«

31-208 Kraków, ul. Kluczborska 25/3u

tel./fax (12) 626 19 21

e-mail: biuro@nomos.pl

www.nomos.pl

Druk: Technet Sp. z o.o., za-pis

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	9

Część I

OGÓLNE TENDENCJE PRZEMIAN PRZESTRZENNYCH W MIASTACH ZACHODNICH ORAZ MIASTACH EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

BOHDAN JAŁOWIECKI, Przestrzenie ludyczne – nowe obszary metropolii	17
RENÉ MATLOVIČ, ALENA SEDLÁKOVÁ, Transformation processes of the urban space in postcommunist cities	32
ANČI LEBURIČ, ZORANA ŠULJUG, Illegal construction in urban space of city of Split: conflicts and their perspectives	47
JIRÍ NOVOSÁK, What is the future of urban brownfields in the Czech Republic? ...	62
ANDRZEJ BONUSIAK, Przeobrażenia przestrzenne miasta Lwowa. Studium historyczne	70
MARIKA PIRVELI, Wybrane determinanty współczesnych procesów wytwarzania i restrukturyzacji przestrzeni miasta stołecznego – przykład Tbilisi	97

Część II

ZMIANY W CENTRACH POLSKICH MIAST

KAJA BEJNAROWICZ, Nowe centra handlowe w starej przestrzeni miejskiej Krakowa	111
KRZYSZTOF BIERWIAZONEK, Dynamika zmian przestrzeni centralnej miasta. Przykład Tychów	118
JACEK MALIKOWSKI, Rewitalizacja przestrzeni śródmiejskiej Będzina jako jedno z przedsięwzięć strategii rozwoju miasta	132

Część III

ZAGOSPODAROWYWANIE PRZESTRZENI POPRZEMYSŁOWYCH

AGNIESZKA BIELECKA, PIOTR JAWORSKI, MARCIN ŚWIETLIK, Przekształcenia terenów poprzemysłowych na przykładzie rejonu Czyste w Warszawie.	145
ARKADIUSZ TUZIAK, Zagospodarowanie przestrzeni przemysłowej zagłębia siarkowego w rejonie Tarnobrzega (wybrane aspekty)	156

Część IV

SUBURBIA, POSZERZANIE GRANIC, KSZTAŁTOWANIE SIĘ
REGIONÓW MIEJSKICH I OBSZARÓW METROPOLITALNYCH

ANNA RAIŃCZUK, Rzeszów – XII metropolia Polski. Rozwój przestrzenny Rzeszowa	165
ŚLAWOMIR SOLECKI, Zmiany funkcjonalno-przestrzenne w Rzeszowie w warunkach metropolizacji	180
MARIAN MALIKOWSKI, MARIUSZ PALAK, Zmiany przestrzenne i społeczne w rzeszowskich suburbiach	194
ARTUR GRZESIK, Wzrost konkurencyjności w kontekście zmiany granic miasta. Przypadek Rzeszowa	209

Część V

SYMBOLIKA MIEJSKIEJ PRZESTRZENI

ARTUR ZAWADZKI, Wybrane sposoby „łatania dziur” w szacie informacyjnej: tagi, vleпки, subvertising	229
GRZEGORZ KOZDRAŚ, Subkultury i ich przestrzenie w mieście Wrocławiu. Zawłaszczanie przestrzeni osiedli miejskich przez wybrane subkultury młodzieżowe.	238
MARCIN ŁASKA, Miasto jako marka	252

Część VI

UŻYTKOWANIE A PERCEPCJA I WALORYZACJA PRZESTRZENI

ZBIGNIEW RYKIEL, KATARZYNA ŻEREBECKA, Użytkowanie i postrzeganie przestrzeni miasta.	263
ANNA BUJWICKA, AGNIESZKA MICHALSKA-ŻYŁA, Wizje centrum Łodzi w świadomości jego mieszkańców	272
ANNA KARWIŃSKA, Społeczna percepcja miasta. Magiczne miejsca Krakowa ...	287
KRZYSZTOF MALICKI, Percepcja i waloryzacja przestrzeni miasta Krosna. Wybrane aspekty	302
EWA JUŚKO, Zamość w opiniach jego mieszkańców	311

Część VII

ROLA SAMORZĄDÓW, INNYCH PODMIOTÓW ORAZ NIEKTÓRYCH
KATEGORII MIESZKAŃCÓW W RESTRUKTURYZACJI MIEJSKIEJ
PRZESTRZENI. KONFLIKTY NA TLE ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENI

MAŁGORZATA DYMNIKA, O niektórych aspektach kształtowania się postaw obywatelskich w mieście	325
KRZYSZTOF CZEKAJ, MONIKA ZAWARTKA-CZEKAJ, Samorządy – diagnozy – strategie polityki miejskiej. Planowanie społeczne: Dylematy i wyzwania badawcze dla socjologii miasta w Polsce na początku XXI wieku	344

PIOTR MATCZAK, AGNIESZKA FIGIEL, Wspólnoty osiedlowe a instytucje: funkcjonowanie samorządów pomocniczych w oczach radnych Poznania i Kalisza	370
MACIEJ KOWALEWSKI, Miejsce użytkowników i mieszkańców ogrodów działkowych w „grze o miasto”	385
AGATA NIJANDER-DUDZIŃSKA, Rola władz miejskich Rzeszowa w wybranych konfliktach miejskich w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego miasta	394
Część VIII	
VARIA	
ANDRZEJ MAJER, Jak sprzedawać miasta – na przykładzie Łodzi	413
MARTA JUZA, Warszawa – miasto anomijne – w świetle badań społecznych i wybranych utworów artystycznych	423
MACIEJ FRYKOWSKI, Resentyment lokalny mieszkańców łódzkiego centrum. Skala i uwarunkowania zjawiska	435
Spis autorów według kolejności zamieszczonych tekstów	449

WPROWADZENIE

Zmiany systemowe w krajach postkomunistycznych w zakresie ustrojowo-politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturowym znajdują także swój wyraz w zmianie reguł wytwarzania, przekształcania i naznaczania przestrzeni. Stąd najbardziej są one widoczne w miastach i przestrzeniach silnie zurbanizowanych. Przestrzenie te są ze swojej istoty najbardziej zmienianymi przez ludzi. Przywołując popularne określenie Roberta E. Parka, w nich bowiem „jak w soczewce” skupiają się zjawiska i procesy zachodzące w makrostrukturach społecznych: państwach, grupach państw czy w społeczeństwie globalnym. Procesy globalizacji wymuszają pewne zmiany bez względu na ustrój i politykę poszczególnych państw czy też lokalną politykę władz samorządowych określonych miast. Jak wiadomo, w okresie realnego socjalizmu główny wpływ na wytwarzanie przestrzeni miast miał zasadniczy jej podmiot-aktor, czyli centralne władze państwowe realizujące założenia ideologiczne tego ustroju. Po upadku tego systemu rola władz państwowych znacznie się zmniejszyła, gdyż reformy demokratyczne wiązały się ze znacznym upodmiotowieniem lokalnych (miejskich) władz samorządowych. Pojawiły się także nowe podmioty, jak prywatni przedsiębiorcy, korporacje przemysłowe i handlowe, deweloperzy i wreszcie przeciętni mieszkańcy, którzy zarówno przez udział w wyborach lokalnych jak też różnego typu oddolnie tworzone organizacje czy ruchy społeczne i inne formy nacisku mają znacznie większy niż uprzednio wpływ na kształt przestrzeni miejskich. Procesy przemian miejskich przestrzeni zachodzą, wolniej lub szybciej, w różnych krajach i ich miastach w zależności od tempa przemian demokratycznych oraz stopnia zawansowania gospodarki rynkowej, polityki lokalnej władz i innych podmiotów, a także od wpływu na nie procesów globalizacyjnych.

Warto się więc przyjrzeć temu, jak zmieniają się przestrzenie społeczne pod wpływem tych procesów. Warto się również przyjrzeć barierom, na jakie napotykają władze i mieszkańcy miast w procesach tych przeobrażeń zmierzających w kierunku dostosowywania istniejącej już, wcześniej wytworzonej, przestrzeni do ich potrzeb oraz restrukturyzacji przestrzeni w kierunku jej dostosowywania do potrzeb rozwojowych miast, czyli do lepszego zaspokajania potrzeb różnych użytkowników. Jak wiadomo, różni użytkownicy miejskiej przestrzeni mają różne potrzeby i nie wszystkie z nich są jednakowo zaspokajane w procesie restrukturyzacji. Silniejszą pozycję mają w tym zakresie wielkie organizacje gospodarcze i prywatni inwestorzy, a znacznie słabszą drobni przedsiębiorcy, nie mówiąc już o przeciętnych mieszkańcach. Władze miejskie

winny być organami, które próbują godzić interesy różnych grup, choć nierzadko stają się stroną w tych konfliktach. Podobną rolę odgrywają niekiedy media, które również ulegają określonym naciskom, w tym najbardziej inwestorów oraz partii i ugrupowań politycznych.

Na tym tle rodzą się pytania: czy miasta Europy Środkowej, w tym zwłaszcza miasta polskie, podążają za zmianami występującymi w krajach zachodnich, a szczególnie w miastach Unii Europejskiej? Na ile podlegają tym wpływom? Czy mają wystarczające środki i narzędzia, aby to zrobić? Jakie są różnice na tym tle pomiędzy krajami, które już weszły do Unii, a tymi, które jeszcze nie weszły, ale do tego aspirują? Jaka jest różnica pomiędzy miastami polskimi „en bloc” a miastami w innych krajach środkowoeuropejskich? Jakie są podobieństwa i różnice w tym zakresie pomiędzy różnymi miastami polskimi? Jakie trendy są w nich najbardziej widoczne? Na ile są one adekwatne do trendów w miastach zachodnich? Czy można zauważyć jakieś formy naśladowania tych miast? Jeśli tak, to w jakim stopniu są one wynikiem oddziaływania procesów globalizacyjnych, a na ile mody na „wzory zachodnioeuropejskie”? Czy wszystkie te wzory są godne naśladowania? Czy i na ile można uniknąć prostego naśladownictwa wzorów zachodnioeuropejskich, zwłaszcza gdy pewne występujące tam zjawiska i procesy są niekorzystne z punktu widzenia poszczególnych miast wschodnioeuropejskich, a szczególnie polskich? Czy i na ile ich władze mogą mieć na to wpływ?

Powstają także pytania o rolę starych i nowych aktorów wytwarzania i przekształcania przestrzeni, o konflikty interesów pomiędzy nimi, o rolę władz miejskich, przedsiębiorców, wielkich korporacji gospodarczych, planistów przestrzennych, innych podmiotów zbiorowych i indywidualnych, o kierunki tych przekształceń, i wreszcie o postrzeganie tych zjawisk i procesów przez mieszkańców miast, o ich oceny, oczekiwania, postulaty.

Te i im podobne pytania legły u podstaw zorganizowania w 2005 roku w Rzeszowie konferencji naukowej socjologów miasta, geografów społecznych i urbanistów. W przesłaniu do potencjalnych uczestników przygotowaliśmy zestaw tematów szczegółowych, wokół których miały się koncentrować obrady. Oczywiście – jak zresztą chyba zawsze bywa w takich sytuacjach – nie otrzymaliśmy odpowiedzi (referatów) na wszystkie nasze propozycje. Niektórzy autorzy zgłoszonych referatów nie przysłali też tekstów. Mało było tekstów na temat miast Europy Środkowo-Wschodniej. Z naszego rozeznania wynika, że niewiele więcej można się było jednak spodziewać, skoro w wielu z tych krajów nie istnieją w ogóle takie specjalizacje, jak socjologia miasta czy też socjologia przestrzeni. Jeśli chodzi o polskich autorów, pewne tematy nie znalazły odzwierciedlenia w przygotowywanych tekstach, jak np. przemiany własnościowe w miastach, rynek nieruchomości i przemiany w tym zakresie, kwestie odzyskiwania nieruchomości przez dawnych ich właścicieli, rola i udział urbanistów przestrzennych w tworzeniu lub opiniowaniu pewnych projektów zagospodarowania miast. Zabrakło także referatów na temat nowych inspiracji teoretycznych w socjologii miasta, jak też na temat współczesnych ideologii urbanistycznych oraz ich wpływu na proces planowania przestrzennego. Na niektóre propozycje wpłynęło mało zgło-

szeń, jak np. na przekształcenia przestrzeni przemysłowych czy też na sposoby i rezultaty promocji miast i jej roli w przyciąganiu inwestycji. Znacznie więcej natomiast zgłoszono tekstów na temat sposobów percepcji i waloryzacji przestrzeni, jej naznaczenia, jej symboliki.

Pomimo braku tekstów na pewne – naszym zdaniem – ważne tematy, czy niedoborów w zakresie tytułowej tematyki, udało się zgromadzić 31 tekstów 39 autorów lub (i) współautorów, którzy zgłaszali przeważnie takie tematy, jakie mieli bieżąco na warsztacie badawczym. Są to w głównej mierze teksty autorów polskich, ale na tyle szerokie i różnorodne, że pozwalają na ogląd rzeczywistości w zakresie sformułowanego na konferencję tematu oraz głębszą refleksję, choć oczywiście nie na pełne jej oświetlenie. Tytułowe zjawiska i procesy zostały opracowane mniej lub bardziej szeroko i wnikliwie. Nie wszystkie też konstatacje z badań czy hipotezy zostały wystarczająco udokumentowane i podbudowane empirycznie.

Sporo tekstów poruszających inne niż zaprezentowane tu tematy pojawiło się już wcześniej, były one publikowane lub złożone do druku gdzie indziej, stąd też część potencjalnych referentów stwierdziło, że nie chce tej tematyki dublować czy powiełać. Przyjeliśmy to ze zrozumieniem, choć można wyrazić żal, że nie znalazły się one choćby we fragmentach czy skrótach w tej książce.

Ponadto zamieszczone w pracy zbiorowej teksty nie są na jednakowym poziomie merytorycznym, ale tak bywa w opracowaniach zbiorowych. Niektóre z nich mają charakter szkiców czy też materiałów wstępnych dla dalszych penetracji i hipotez. Teksty odnoszące się do poszczególnych tematów czy poszczególnych miast traktujemy także jako odzwierciedlenie tego, co autorzy aktualnie badają, co oczywiście nie musi świadczyć o wadze prezentowanej problematyki badawczej.

Nie zamierzamy streszczać tekstów ani też ich oceniać, jest to bowiem zadanie dla czytelników.

Prezentowane w książce teksty można dzielić, według różnych kryteriów, na mniej lub więcej części. Pierwszy typ podziału, jaki można by przyjąć, to układ logiczny, czyli według poziomu ogólności prezentowanej tematyki. Ze względu na jej zasięg przestrzenny, czyli geograficzny wymiar poziomu ogólności, można by wyróżnić w niniejszym tomie te, które dotyczą miast zachodnich, zachodnioeuropejskich i miast Europy Środkowo-Wschodniej oraz Polski. Tak też wygląda ten podział w książce, w której część pierwsza dotyczy innych niż polskie miast, a pozostałe siedem odnoszą się do Polski. To pierwszy z tych podziałów, widoczny w książce. Trudniej rysuje się podział logiczny, jeśli chodzi o poziom ogólności w zakresie omawianej tematyki. W tym aspekcie znacznie trudniej byłoby uporządkować te teksty, gdyż ich poziom ogólności jest niezbyt wyraźnie widoczny. Ogólnie wiemy, że teksty dotyczące przemian całej przestrzeni w mieście są ogólniejsze od tych, które się koncentrują na przemianach przestrzeni produkcji czy symboliki, a teksty dotyczące udziału wszystkich aktorów miejskiej sceny są ogólniejsze od tych, które dotyczą np. udziału prywatnych inwestorów czy też władz miejskich itp. Ze względu na przemieszczanie wskazanej tematyki, zawarte w tej książce teksty nie dadzą się wyraźnie podzielić według kryterium poziomu ogólności.

Drugi typ podziału to układ pod względem merytorycznym, czyli według rodzaju prezentowanych treści (o różnym poziomie ogólności). Ten można odnieść raczej tylko do polskich miast, gdyż tego dotyczy 25 tekstów. Można by je dzielić na trzy grupy lub aspekty analizowanych zjawisk, tj. obiektywną, subiektywną i behawioralną. Pierwszy typ obejmowałby odpowiedź na pytanie: jak zmienia się analizowana przez badaczy przestrzeń i w jakich kierunkach podążają te zmiany. Drugi dotyczyłby tego, jak postrzegana i oceniana przez różne podmioty miejskiej sceny jest przestrzeń miejska. Trzeci – kto i w jaki sposób zmienia przestrzeń, jakie podmioty uczestniczą w tej restrukturyzacji, jakie podejmują działania, jakie są pomiędzy nimi relacje, a zwłaszcza jakie rodzą się na tym tle konflikty. Takiego układu również nie da się w pełni zastosować ze względu na zachodzenie na siebie tych aspektów w prezentowanych tekstach. Ale w takiej mniej więcej kolejności zostały one ułożone w tej książce.

Świadomi pewnych braków i niedociągnięć skłaniamy się do stwierdzenia, że przygotowane materiały pozwalają na rozeznanie w tych kwestiach, nie przesądzając oczywiście, na ile prezentowane teksty są adekwatne do rzeczywistych problemów przestrzenno-społecznych współczesnych, głównie polskich, miast. Pozwalają też na pewien ogłód subdyscypliny socjologicznej zwanej dotychczas socjologią miasta czy też socjologią przestrzeni zurbanizowanych.

Liczba referatów, ich różnorodność tematyczna, stopień wnikliwości w ich ujęciu stworzyły znaczne trudności z ich podzieleniem i uporządkowaniem. Analizując zgromadzony dorobek rzeszowskiej konferencji pod względem treściowym zdecydowaliśmy się na podział merytoryczny tekstów na osiem części, zdając sobie przy tym w pełni sprawę, że nie jest on doskonały, ale nie znaleziono lepszego – bardziej klarownego. Nie trzeba chyba bliżej uzasadniać tego, że poszczególne części są nierówne, jeśli chodzi o liczbę tekstów, ich poziom, wagę poruszanej problematyki czy wnikliwość, bowiem tak bywa w przypadku materiałów pokonferencyjnych i przy takiej różnorodności poruszanych tematów.

W części pierwszej, zatytułowanej „Ogólne tendencje przemian przestrzennych w miastach zachodnich oraz miastach Europy Środkowo-Wschodniej”, umieszczono teksty dotyczące miast tych krajów opracowane przeważnie przez autorów zagranicznych (te są głównie w języku angielskim), traktujące ogólnie o przemianach przestrzennych miast w krajach postkomunistycznych – René Matloviča i Aleny Sedlákovéj, o przyszłości zagospodarowania przestrzeni zdegradowanej (Brownfields) w Czechach – Jiří Nowosáka, o nielegalnych sposobach zagospodarowania przestrzeni w Splicie (po polsku powiedzielibyśmy o samowolach budowlanych) – Anči Leburicia i Zorany Šuljug, oraz teksty: o Lwowie – Andrzeja Bonusiaka, i o Tbilisi – Mariki Pirveli.

Ich autorzy nie są wprawdzie socjologami i na ogół mało używają terminologii socjologicznej, ale teksty zawierają cenne informacje, które po pewnej „rekonstrukcji” przez socjologów mogą być dla nich przydatne. Jeśli wziąć pod uwagę fakt, że we Lwowie, a nawet w całej zachodniej Ukrainie, a także w Gruzji nie ma instytutu socjologii, nie mówiąc już o zakładzie socjologii miasta, to oczywiste, że trudno było zdobyć takie opracowania wykonane przez socjologów. Tekst Andrzeja Bonusiaka –

historyka, ujmując przemiany przestrzenne we Lwowie, zaś tekst przedstawicielki geografii społecznej – Mariki Pirveli omawia różne kwestie przemian społeczno-przestrzennych w stolicy Gruzji.

Niejako poza czy ponad tym podziałem mieści się tekst Bohdana Jałowickiego, który zamieszczono na początku opracowania, gdyż po pierwsze, wybiega on znacznie poza kwestie, które zawiera jego tytuł (jak też i tytuł książki), a zatem analizuje inne jeszcze kwestie niż tworzenie się przestrzeni ludycznych, a po drugie, odnosi się do innych krajów niż środkowoeuropejskie, dotyczy bowiem głównie zjawisk i procesów miast zachodnich, w tym zwłaszcza zachodnioeuropejskich metropolii. Pozwala zatem na porównanie zjawisk i procesów zachodzących w miastach środkowoeuropejskich, w tym polskich, ze zmianami, jakie zachodzą w miastach zachodnich krajów wysoko rozwiniętych. Ponadto jest przygotowany wyjątkowo profesjonalnie, wprowadza wiele nowych pojęć na określenie krystalizujących się dopiero zjawisk i procesów społeczno-przestrzennych.

Należałoby podkreślić, że zgromadzone w części pierwszej teksty (poza tekstem autorstwa B. Jałowickiego) dotyczą miast wybranych krajów Europy Środkowo-Wschodniej, takich jak Lwów, Tbilisi, Split, oraz niektórych miast czeskich i słowackich. Jak wynika z tekstów o Lwowie i Tbilisi, miasta te, przełamując dziedzictwo komunizmu, w sferze wytwarzania i planowania przestrzeni pozostają raczej poza wpływem procesów, które zachodzą na Zachodzie. Jeśli chodzi o Tbilisi, to dodatkowo miasto to doświadczało jeszcze niedawno okrucieństwa wojny. Stąd ich sytuacja jest trudno porównywalna z miastami w innych krajach Środkowo-Wschodniej Europy.

Zmiany w tych krajach, zarówno włączonych do Unii, jak i do tego aspirujących, są opisane ogólnie w artykułach Matloviča i Sedlákovéj oraz Leburicia i Šuljug. Tendencje przemian przestrzennych w tych miastach są podobne do miast krajów zachodniej Europy, choć zarówno komunistyczna ich przeszłość jak też specyficzne regionalne uwarunkowania opóźniają procesy, jakie zachodzą w miastach zachodnioeuropejskich.

Następne, poza częścią pierwszą, teksty dotyczą miast polskich. Omawiane w nich zjawiska i procesy ujęte są w częściach od drugiej do ósmej.

Część druga zatytułowana „Zmiany w centrach polskich miast” zawiera trzy teksty: Kai Bejnarowicz *Nowe centra handlowe w starej przestrzeni miejskiej Krakowa*, Krzysztofa Bierwioczonka, *Dynamika zmian przestrzeni centralnej miasta. Przykład Tychów* oraz Jacka Malikowskiego *Rewitalizacja przestrzeni śródmiejskiej Będzina jako jedno z przedsięwzięć strategii rozwoju miasta*. Należałoby dodać, że w niektórych innych tekstach także zawarte są te wątki.

Zagospodarowaniu przestrzeni poprzemysłowych jest poświęcona część trzecia, zawierająca tylko dwa teksty: pierwszy autorstwa warszawskich urbanistów, Agnieszki Bieleckiej, Piotra Jaworskiego i Marcina Świątlika, dotyczący przekształcenia terenów poprzemysłowych Warszawy na przykładzie rejonu Czyste, i drugi autorstwa Arkadiusza Tuziaka *Zagospodarowanie przestrzeni poprzemysłowych zagłębia siarkowego w rejonie Tarnobrzega*.

Przedmiotem części czwartej są „suburbia”, poszerzanie granic, kształtowanie się regionów miejskich i obszarów metropolitalnych. Teksty te odnoszą się właściwie tylko do Rzeszowa. Są to: Anny Raińczuk *Rzeszów – XII metropolia Polski*, Sławomira Soleckiego *Zmiany funkcjonalno-przestrzenne w Rzeszowie w warunkach metropolizacji*, Mariana Malikowskiego i Mariusza Palaka *Zmiany przestrzenne i społeczne w rzeszowskich suburbiach* oraz Artura Grzesika *Wzrost konkurencyjności w kontekście zmiany granic miasta. Przypadek Rzeszowa*.

Część piąta dotycząca symboliki miejskiej przestrzeni zawiera trzy teksty: Artura Zawadzkiego *Wybrane sposoby „łatania dziur” w szacie informacyjnej: tagi, vleпки, subvertising*, Grzegorza Kozdrasia *Subkultury i ich przestrzenie w mieście Wrocławiu. Zawłaszczanie przestrzeni miejskiej przez wybrane subkultury młodzieżowe* oraz Marcina Łaski *Miasto jako marka*.

W części szóstej, zatytułowanej „Użytkowanie a percepcja i waloryzacja przestrzeni”, znalazło się aż 5 tekstów: Zbigniewa Rykiela i Katarzyny Żerebeckiej *Użytkowanie i postrzeganie przestrzeni miasta*, Anny Bujwickiej i Agnieszki Michalskiej-Żyły *Wizje centrum Łodzi w świadomości jego mieszkańców*, Anny Karwińskiej *Społeczna percepcja miasta. Magiczne miejsca Krakowa*, Krzysztofa Malickiego *Percepcja i waloryzacja przestrzeni miasta Krosna* oraz Ewy Juśko *Zamość w opiniach jego mieszkańców*.

Obszerna jest również część siódma dotycząca roli samorządów oraz innych podmiotów w przekształcaniach miejskich przestrzeni. Zawiera ona pięć tekstów: Małgorzaty Dymnickiej *O niektórych aspektach kształtowania się postaw obywatelskich w mieście*, Krzysztofa Czekaja i Moniki Zawartki-Czekaj *Samorzady – diagnozy – strategie polityki miejskiej. Planowanie społeczne: Dylematy i wyzwania badawcze dla socjologii miasta w Polsce na początku XXI wieku*, Piotra Matczaka i Agnieszki Figiel *Wspólnoty osiedlowe a instytucje: funkcjonowanie samorządów pomocniczych w oczach radnych Poznania i Kalisza*, Macieja Kowalewskiego *Miejsce użytkowników i mieszkańców ogrodów działkowych w „grze o miasto”* oraz Agaty Nijander-Dudzińskiej *Rola władz miejskich Rzeszowa w wybranych konfliktach miejskich w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego miasta*.

W części ósmej pt. „Varia” znalazły się teksty, które nie dały się jednoznacznie zakwalifikować do powyższych wątków treściowych (stąd taki tytuł tej części). Znalazły się w niej następujące teksty: Andrzeja Majera *Jak sprzedawać miasta – na przykładzie Łodzi*, Marty Juzy *Warszawa – miasto anomijne – w świetle badań społecznych oraz wybranych utworów artystycznych*, Macieja Frykowskiego *Resentyment lokalny mieszkańców łódzkiego centrum. Skala i uwarunkowania zjawiska*.

Aneks zawiera zgromadzone na płycie DVD prezentacje multimedialne, filmy, mapy, wykresy i fotografie, które ze względu na swoje rozmiary lub specyfikę nie mogły zostać umieszczone w książce.

I jeszcze jedna uwaga. Czytelnikom, a zwłaszcza autorom tekstów, należy się pewne wyjaśnienie, dlaczego ta książka ukazuje się stosunkowo późno jak na datę konferencji (2005 rok). Otóż zdecydowały o tym dwa czynniki.

Po pierwsze, niektórzy zaproszeni do udziału w konferencji autorzy opóźniali się ze złożeniem ostatecznej wersji tekstów lub też nie reagowali na propozycje ich korygowania i uzupełniania. Niektórzy z nich w ogóle zrezygnowali, a ze względu na wagę tematyki chcieliśmy, aby była ona obecna w książce. Toteż ponawialiśmy prośby, a także szukaliśmy innych autorów (jak np. tekst A. Bonusiaka o Lwowie czy A. Nijander-Dudzińskiej o konfliktach przestrzennych w mieście).

Druga trudność miała charakter techniczny. Niektórzy autorzy nie mogli się zdecydować na to, które mapy, wykresy, fotografie mają być zawarte w tekstach, a które mają się znaleźć w aneksie, w zapisie elektronicznym na płycie. Ze względu na słabą czytelność niektórych map i wykresów, autorzy starali się je korygować. Koordynacja tego przy tak wielu tekstach zabrała także sporo czasu.

Pomimo różnych trudności oraz wyżej sformułowanych uwag i zastrzeżeń do tej książki sądzymy, że pozwala ona na socjologiczny ogląd przemian przestrzennych we współczesnych miastach, szczególnie polskich, oraz na refleksję nad tym, na ile socjologia miasta i jej dyscypliny pokrewne są w stanie diagnozować i wyjaśniać zjawiska i procesy przestrzenne zachodzące we współczesnych miastach.

Marian Malikowski
Sławomir Solecki